

βρετανικών στρατευμάτων και αν αποβιβαστεί ικανός αριθμός από αυτά θα συνεχίσει αυτή τη συνεργασία. Ο Leeper υποστηρίζει με έμφαση ότι η παρούσα κατάσταση ενότητας οφείλεται μόνο στην επιρροή της βρετανικής κυβέρνησης η οποία πρέπει να διατηρηθεί με κάθε τρόπο.⁷⁵ Αυτή όμως η εκτίμηση του είναι λανθασμένη. Η απόφαση του ΚΚΕ και του ΕΑΜ να συνεργαστεί με τους βρετανούς και την ελληνική κυβέρνηση στην απελευθέρωση της Ελλάδας και να συμβάλει στην ενότητα που επικρατεί στη φάση αυτή δεν εξαρτάται από την επιρροή της βρετανικής κυβέρνησης όπως θέλει να πιστεύει ο πρεσβευτής της.

Η Αθήνα έχει την ίδια σημασία για το ΕΑΜ αν αποφασίσει να καταλάβει την εξουσία που έχει για τους Βρετανούς για την επιτυχία της πολιτικής τους.

Οι Βρετανοί αξιωματικοί σύνδεσμοι στην Αθήνα τις τελευταίες ημέρες πριν την απελευθέρωση δεν αναφέρουν καμία τέτοια δραστηριότητα του ΕΑΜ.

Οι τελευταίες γερμανικές μονάδες εγκαταλείπουν την Αθήνα στις 12 Οκτωβρίου ενώ ο λαός ήδη διαδηλώνει στους δρόμους. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας ο αντισυνταγματάρχης R. Sheppard, ο Βρετανός σύνδεσμος που συνεργάζεται με την κυβερνητική επιτροπή που έχει εγκατασταθεί στην Αθήνα, επισκέπτεται για να ελέγξει την κατάσταση τα προάστια και τις περιοχές που ελέγχει το ΕΑΜ στην πόλη. Αναφέρει στο Κάιρο ότι επικρατεί απόλυτη ησυχία παντού, χωρίς ταραχές και ότι οι δρόμοι είναι σχεδόν άδειοι. Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας και άλλες οργανώσεις περιπολούν με πειθαρχία.⁷⁶ Στις έξη μέρες που ακολουθούν μέχρι την άφιξη της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας η ίδια κατάσταση επικρατεί.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ Ο ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ

Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας αποβιβάζεται από το θωρηκτό *Αβέρωφ* στον Πειραιά στις 18 Οκτωβρίου και κατευθύνεται στην Ακρόπολη όπου ο Παπανδρέου υψώνει την ελληνική σημαία. Με την παρουσία του στρατιωτικού διοικητή για την Ελλάδα στρατηγού Scobie δίπλα στον Παπανδρέου οι Βρετανοί καθιστούν σαφή την επιρροή τους στην εγκατάσταση της κυβέρνησης στην Αθήνα.

⁷⁵ R16325 F.O.371/43694 τηλεγράφημα Leeper 84, 11 Οκτωβρίου 1944

⁷⁶ R16803 F.O.371/43694 SOE προς F.O. "The Situation in Athens" 15 Οκτωβρίου 1944

Στην πλατεία Συντάγματος μπροστά σε μία τεράστια συγκέντρωση εκφωνεί το λόγο της απελευθέρωσης όπου επισημαίνει τα προβλήματα, επιβεβαιώνει την απόφαση να τιμωρηθούν οι προδότες της πατρίδας και οι εκμεταλλευτές της δυστυχίας του λαού και καλεί τον ελληνικό λαό να διατηρήσει την εθνική ενότητα μέχρι τις εκλογές. Παρά τον ενθουσιασμό που κυριαρχεί στην Αθήνα την ημέρα αυτή η πολιτική κατάσταση είναι επισφαλής όπως τηλεγραφεί στο Λονδίνο ο Leeper που παρακολουθεί και αυτός από κοντά τον Παπανδρέου. Πολλά θα εξαρτηθούν, τονίζει, από την ικανότητά του να χειριστεί τις εξελίξεις τις επόμενες ημέρες.

Μετά την απρόσκοπτη επιστροφή της Εθνικής Κυβέρνησης το θέμα του αφοπλισμού και της διάλυσης του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ανάγεται στο κυριότερο πρόβλημα γύρω από την επίλυση του οποίου περιστρέφονται οι πολιτικές εξελίξεις. Για την βρετανική κυβέρνηση αυτός ο αφοπλισμός είναι το τελευταίο στάδιο του σχεδίου αποκατάστασης της πολιτικής επιρροής της στην Ελλάδα. Για το λόγο αυτό στόχος της είναι να διατηρηθεί η κυβέρνηση Παπανδρέου στην εξουσία ώστε να επιβλέψει στην επίλυση αυτού του προβλήματος. Στο πλαίσιο αυτό ο Leeper εκφράζει με κάθε τρόπο την ισχυρή υποστήριξη της κυβέρνησης του στον Παπανδρέου με τον οποίο βρίσκεται σε καθημερινή σχεδόν επαφή. Παράλληλα πείθει τους αστούς πολιτικούς ηγέτες που δεν συμμετέχουν στην κυβέρνηση να μειώσουν τις πιέσεις που ασκούν ώστε να παραμείνει ο Παπανδρέου πρωθυπουργός κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσης. Αυτό το αποδέχονται για λόγους εθνικού συμφέροντος ακόμα και οι πιο αυστηροί επικριτές του πρωθυπουργού.⁷⁷

Επειδή εκ των πραγμάτων ο έλεγχος της κυβέρνησης δεν επεκτείνεται στην ύπαιθρο, όπως αναφέρουν τα βρετανικά κλιμάκια που έχουν εγκατασταθεί στις περισσότερες πόλεις, ο Leeper συμβουλεύει τον Παπανδρέου να μην προσπαθεί να τον επιβάλλει πριν αποκτήσει τα κατάλληλα μέσα. Ο Παπανδρέου έχει επίγνωση αυτής της κατάστασης και συντονίζει τις ενέργειες του με τις πολιτικές πρωτοβουλίες του πρεσβευτή της Βρετανίας. Ταυτόχρονα αυτό που απασχολεί έντονα την αστική πολιτική ηγεσία καθώς φυσικά και τον Leeper είναι το ενδεχόμενο της διάσπασης στο χώρο του

⁷⁷ Π.Παπαστράτης «Από την απελευθέρωση στην εμφύλια σύγκρουση του Δεκέμβρη» στο Γρ.Φαράκος (επιμ) *Δεκέμβρης του '44, Νεότερη Έρευνα και Προσεγγίσεις*, Φιλίστωρ, Αθήνα 1996, σ.199

EAM. Σύμφωνα με τον Παπανδρέου η διαδικασία είχε ήδη αρχίσει, γιατί ο Τσιριμώκος του εμπιστεύτηκε ότι περιμένει την κατάλληλη στιγμή για να απομακρυνθεί από τον εναγκαλισμό των κομμουνιστών και να ταχθεί ανοικτά με το μέρος του.⁷⁸

Αυτή η προοπτική αλλά κατά κύριο λόγο η απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να τηρήσει σκληρή στάση σε περίπτωση αντιπαράθεσης με το ΚΚΕ εξηγεί τον έντονο τρόπο με τον οποίο οι Leeper και Scobie απευθύνονται σε υπουργούς και στελέχη του EAM και ΚΚΕ επιτείνοντας την πόλωση. Η πολιτική αυτή αποτελεί τμήμα του ευρύτερου σχεδίου αντιμετώπισης του EAM. Είναι ενδεικτικό ότι ο συμβιβασμός του να λάβει μέρος στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας δεν εκλαμβάνεται ως πρόθεση συνεργασίας αλλά αντίθετα ως ένα περαιτέρω βήμα για την τελική εξουδετέρωση του. Η πολιτική αυτή προβάλλεται μετά την απελευθέρωση ως αποκατάσταση της πολιτικής νομιμότητας και ομαλότητας. Στο πλαίσιο αυτό η προσοχή των Βρετανών και του Παπανδρέου συγκεντρώνεται στο να προετοιμάσουν το έδαφος για μία ενδεχόμενη σύγκρουση για την οποία δεν κάνουν καμία προσπάθεια να αποσοβηθεί. Επειδή το EAM δεν είναι πλέον αντιστασιακή οργάνωση μπορεί κάλλιστα να κατηγορηθεί ως μια πολιτική οργάνωση που δεν υπακούει στις αποφάσεις της νόμιμης κυβέρνησης.

Στα τέλη Οκτωβρίου η εκτίμηση της βρετανικής κυβέρνησης είναι ότι οι εξελίξεις στην Ελλάδα δεν είναι ενθαρρυντικές. Ο Eden τηλεγραφεί από την Αθήνα στον Churchill ότι είναι πολύ δύσκολο να εκτιμήσει την πολιτική κατάσταση. Υπάρχουν πολλοί αστάθμητοι παράγοντες, τονίζει, ένας από αυτούς είναι ο ευμετάβλητος χαρακτήρας αυτών των ανθρώπων. Ο Eden πιστεύει ότι η κλήση τεσσάρων κλάσεων για κατάταξη στον εθνικό στρατό και η αποστράτευση του ΕΛΑΣ μπορεί να μετατρέψει την πολιτική κατάσταση, και υπογραμμίζει ότι εάν καταφέραμε να ξεπεράσουμε τις επόμενες έξη εβδομάδες θα έχουμε ελαττώσει σημαντικά την απειλή προς το κράτος της Ελλάδας.⁷⁹ Αυτές οι έξη εβδομάδες που αναφέρει ο Βρετανός υπουργός εξωτερικών αφορούν στην εφαρμογή του σχεδίου συγκρότησης εθνικού

⁷⁸ R18251/9/19 F.O. 371/43695 Leeper προς F.O. τηλ.177, 9 Νοεμβρίου 1944 Για τη στάση του Η.Τσιριμώκου, βλ. και Μ.Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του εμφύλιου πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2006, σ.63-64.

⁷⁹ R17357 F.O.371/43694 Eden προς Churchill ως τηλεγράφημα Leeper 45, 28 Οκτωβρίου 1944

στρατού που καταστρώνεται εκείνη την περίοδο. Το σχέδιο αυτό που υποβάλλει ο Παπανδρέου στον Scobie στις 31 Οκτωβρίου προβλέπει:

- να κληθεί στις 20 Νοεμβρίου η κλάση του 1915 και να συγκροτηθεί σε εθνοφρουρά για να αντικαταστήσει την χωροφυλακή η οποία απαξιώθηκε στη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά.
- στις 27 Νοεμβρίου η νέα εθνοφρουρά να αναλάβει τα αστυνομικά καθήκοντα των οργανώσεων του ΕΑΜ οι οποίες θα ανακηρυχθούν τότε παράνομες.
- την 1^η Δεκεμβρίου, όλες οι δυνάμεις ανταρτών συμπεριλαμβανομένων και εκείνων του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ, θα διαλυθούν.
- στις 10 Δεκεμβρίου, θα αρχίσει η συγκρότηση εθνικού στρατού με κλήση τεσσάρων επιπλέον κλάσεων. Επειδή αυτό σημαίνει ένα σύνολο 60.000-80.000 άνδρες είναι πιθανό η συγκρότηση του εθνικού στρατού να προχωρήσει σταδιακά.⁸⁰

Η αμφίβολη έκβαση της κατάστασης δεν περιορίζει την αποφασιστικότητα της Βρετανίας να αντιμετωπίσει δυναμικά την αναμενόμενη κρίση. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η μετάκληση της 3^{ης} Ορεινής Ταξιαρχίας ώστε εκτός από την ουσιαστική σύμπραξη της να υπογραμμίσει την παρουσία ελληνικής συντεταγμένης μονάδας δίπλα στα βρετανικά στρατεύματα που πρόκειται να παίξουν τον αποφασιστικό ρόλο στη σύγκρουση.

Η Ταξιαρχία αναχωρεί από την Ιταλία για τον Πειραιά στις 7 Νοεμβρίου. Οι οδηγίες του Churchill ο οποίος παρακολουθεί προσωπικά τις εξελίξεις, είναι να μη διστάσει να πυροβολήσει αν είναι απαραίτητο.⁸¹ Επισημαίνει στον Eden ότι έχοντας πληρώσει στη Ρωσία την τιμή που πρέπει για να έχουμε ελευθερία δράσης στην Ελλάδα δεν πρέπει να διστάσουμε να χρησιμοποιήσουμε βρετανικά στρατεύματα για να στηρίξουμε την βασιλική κυβέρνηση του Παπανδρέου. Για το σκοπό αυτό χρειάζονται επιπλέον 8.000 με 10.000 άνδρες για να κρατηθεί η πρωτεύουσα και η Θεσσαλονίκη. Αναμένω με βεβαιότητα μία σύγκρουση με το ΕΑΜ και δεν πρέπει να την αποφύγουμε, τονίζει, εφ' όσον επιλέξουμε το έδαφος προσεκτικά.

⁸⁰ R17692 F.O. 371/43704 τηλεγράφημα. Leeper 109 1 Νοεμβρίου 1944

⁸¹ R18252 και R18427 F.O. 371/43695 F.O. προς Leeper τηλεγραφήματα 127 και 128, 8 Νοεμβρίου, 1944
R17961 FO 371/43695 Churchill προς Eden M.1082/4 7 Νοεμβρίου 1944.

Την επόμενη μέρα ο βρετανός πρωθυπουργός αποστέλλει παρόμοιες οδηγίες για τα βρετανικά στρατεύματα στην Αθήνα τα οποία ζητά να ενισχυθούν με την άμεση αποστολή της 3^{ης} Ινδικής Ταξιαρχίας από την Ιταλία.

Στην Αθήνα το ΚΚΕ υποβάλλει διάβημα να αφοπλιστεί η μονάδα αυτή αλλά και ο Ιερός Λόχος ταυτόχρονα με τα άλλα τμήματα. Ο Παπανδρέου διαβεβαιώνει τον Leeper ότι δεν πρόκειται να δεχθεί αυτό το αίτημα και του ζητά όμως να παρέμβει στο Σβώλο ώστε να σταματήσει το ΚΚΕ να πιέζει στο θέμα αυτό γιατί θα προκληθεί οξεία πολιτική κρίση. Την τεταμένη πολιτική κατάσταση επιτείνει αναφορά των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών στις 15 Νοεμβρίου ότι το ΕΑΜ πρόκειται πολύ σύντομα να επιχειρήσει πραξικόπημα στην Αθήνα. Την ίδια μέρα ο Leeper εκτιμά ότι ο Παπανδρέου πρέπει να στηριχθεί σε εμάς για να ξεπεράσει αυτή την κρίση γνωρίζοντας, όπως επισημαίνει, ότι έχουμε τον ελληνικό λαό μαζί μας. Οι κομμουνιστές προχωρούν με προφυλάξεις για να δοκιμάσουν την αποφασιστικότητά μας. Είναι δυνατόν, αλλά όχι πιθανόν, να χρειαστεί να χρησιμοποιήσουμε βία για αυτό θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι είμαστε προετοιμασμένοι να το πράξουμε διαφορετικά, τονίζει, η κατάσταση θα πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο.⁸²

Στις επόμενες δύο εβδομάδες και όσο πλησιάζει η ημερομηνία για τον αφοπλισμό η πολιτική κρίση και η ένταση μεταξύ των δύο πλευρών οξύνεται. Το ΚΚΕ το οποίο αντιμετωπίζει με ιδιαίτερη απροθυμία τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ επιμένει στον ταυτόχρονο αφοπλισμό της Ορεινής Ταξιαρχίας του Ρίμινι. Παράλληλα ελέγχει με τις τοπικές οργανώσεις του την ύπαιθρο και οι αναπόφευκτες εντάσεις που δημιουργούνται χρησιμοποιούνται από τους Leeper και Scobie ως επιχειρήματα στην πολιτική πίεση που ασκούν στο ΚΚΕ και στο ΕΑΜ. Η πίεση αυτή ασκείται με ιδιαίτερα σκαιό τρόπο από τον Scobie, κατόπιν συνεννόησης με τον Leeper, προς τον Ζεύγο και Σβώλο που καλούνται ενώπιόν του στις 15 Νοεμβρίου με την ιδιότητα τους ως υπουργών της κυβέρνησης. Παράλληλη τακτική, χωρίς όμως την προσυνηνομένη σκαιότητα του Scobie, ακολουθεί ο Leeper σε κατ'ίδιαν συνάντηση με τον Σβώλο ο οποίος όμως θέτει θέμα παραίτησης του καθώς και του Ζεύγου με αφορμή τη συμπεριφορά του Βρετανού στρατηγού. Η παραίτηση αυτή δεν

⁸² R18645 F.O.371/43695 Leeper προς F.O. τηλεγράφημα 237, 15 Νοεμβρίου 1944

υλοποιείται τελικά επειδή το ΚΚΕ και το ΕΑΜ δεν το επιθυμούν ούτε άλλωστε και η βρετανική πλευρά όπως προκύπτει και από την προσπάθεια του Leeper να μεταπείσει τον Σβώλο.

Είναι ενδεικτικό της τεταμένης κατάστασης ότι το επεισόδιο αυτό έχει σημείο εκκίνησης αίτημα του Παπανδρέου να ασκηθεί πίεση στους υπουργούς του ΕΑΜ εν όψει συνάντησης τους με τον ίδιο για το πρόβλημα τήρησης του νόμου και της τάξης στη χώρα. Η βρετανική ανησυχία για την κατάσταση στην Ελλάδα αποτυπώνεται και στην πρόταση του MacMillan, αρμόδιου Βρετανού υπουργού για την Κεντρική Μεσόγειο, να ζητηθεί από τον Stalin να συγκρατήσει το ΕΑΜ. Η πρόταση απορρίπτεται από τον Churchill επειδή θα θεωρηθεί ομολογία αποτυχίας ιδιαίτερα όταν οι Ρώσοι, όπως επισημαίνει, έχουν συμφωνήσει να αφήσουν την Ελλάδα στα χέρια μας.⁸³

Ο Παπανδρέου πιστεύει ότι δεν πρόκειται να εκδηλωθεί πραξικόπημα. Έχει καταλήξει σ' αυτό το συμπέρασμα, όπως δηλώνει στον Leeper στις 18 Νοεμβρίου, μετά από πολλές συζητήσεις που είχε με τους ηγέτες του ΚΚΕ και από τη μελέτη της τακτικής τους. Η αποστασιοποίηση της Σοβιετικής Ένωσης, την οποία υπογραμμίζει η στάση του αρχηγού της Σοβιετικής Στρατιωτικής Αποστολής συνταγματάρχη Ρορον στην Αθήνα την περίοδο αυτή⁸⁴, η πολύ ενεργητική παρουσία της Βρετανίας και η ετοιμότητα του Scobie να δράσει τους έχει αποθαρρύνει σε μεγάλο βαθμό. Θεωρεί ότι αν Βρετανοί και κυβέρνηση παραμείνουν σε πλήρη ετοιμότητα τις επόμενες εβδομάδες οι κομμουνιστές δεν θα διακινδυνεύσουν οτιδήποτε σοβαρό. Στο μεταξύ η δική του τακτική είναι να τους καταστήσει συνυπεύθυνους για κάθε δήλωση της κυβέρνησης. Στο πλαίσιο αυτό ο Παπανδρέου συνεχίζει τις επαφές του με το ΚΚΕ οι οποίες περιστρέφονται γύρω από το πρόβλημα του αφοπλισμού της Ταξιαρχίας. Στο θέμα αυτό δεν υπάρχει ουσιαστικά περιθώριο διαπραγμάτευσης επειδή οι Βρετανοί έχουν απορρίψει κατηγορηματικά ένα τέτοιο ενδεχόμενο, απόφαση με την οποία συμφωνεί και ο Παπανδρέου.

Η κατάσταση οδηγείται σταδιακά σε αδιέξοδο. Οι Βρετανοί από την πλευρά τους επιδιώκουν τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ με τους καλύτερους γι αυτούς

⁸³ R18655 F.O.371/43695 Churchill προς Leeper τηλεγράφημα 222, 15 Νοεμβρίου 1944

Η.Τσιριμώκου, *Αλ.Σβώλος, η δική μας αλήθεια*. Δίφρος, Αθήνα 1962, σ.75-76

⁸⁴ R 18937 F.O.371/43747 τηλεγράφημα Leeper 292, 21 Νοεμβρίου 1944

δυνατούς όρους. Συγκεκριμένα επιθυμούν να αποφευχθεί μία πολιτική κρίση με την αποχώρηση των υπουργών του ΚΚΕ και του ΕΑΜ κατά τη διάρκεια εφαρμογής του χρονοδιαγράμματος αφοπλισμού για την τήρηση του οποίου ασκούν έντονη πίεση. Παράλληλα όμως ανησυχούν από τις καθημερινές επαφές Παπανδρέου με την ηγεσία της Αριστεράς και αμφισβητούν την ικανότητα του να χειριστεί την πολιτική κατάσταση στην Αθήνα όπου πρέπει να λάβει υπ' όψη του μία δραστήρια κοινή γνώμη σε αντίθεση με την Μέση Ανατολή όπου είχε διακριθεί στην πολιτική ταχυδακτυλουργία όπως επισημαίνει ο Leeper.⁸⁵

Στο τελευταίο δεκαήμερο του Νοεμβρίου η ένταση αυξάνεται κατακόρυφα, αποτέλεσμα σε μεγάλο βαθμό της αυξανόμενης διπλής παράλληλης πίεσης που ασκείται στον Παπανδρέου από το ΚΚΕ και τους Βρετανούς. Ταυτόχρονα διατυπώνεται και το κείμενο που επρόκειτο να δοθεί από τους Βρετανούς στη δημοσιότητα δικαιολογώντας τη χρήση βίας από τις δυνάμεις τους κατά του ΕΑΜ σε περίπτωση σύγκρουσης.

Στις 20 Νοεμβρίου σε συνάντηση του Παπανδρέου με την ηγεσία του ΚΚΕ αποφασίζεται να μην αφοπλισθεί η Ταξιαρχία αλλά να δοθούν άδειες σε μεγάλο αριθμό ανδρών και αξιωματικών. Την ίδια ημέρα στην εορταστική συγκέντρωση για τα 26 χρόνια του ΚΚΕ στην πλατεία Συντάγματος ο Σιάντος αφήνει να εννοηθεί ότι η Ταξιαρχία θα αφοπλιστεί ταυτόχρονα με τις άλλες οργανώσεις.

Η απομάκρυνση του στρατηγού Βεντήρη από τη θέση του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού και η αντικατάσταση του υφυπουργού στρατιωτικών Λαμπριανίδη από τον στρατηγό Σαρηγιάννη, ο οποίος είναι αποδεκτός από την αριστερά, είναι παραχωρήσεις του Παπανδρέου προς τους κομμουνιστές στο πλαίσιο του αφοπλισμού του ΕΛΑΣ γεγονός που αυξάνει την ανησυχία των Βρετανών ιδιαίτερα όταν ο Scobie διαπιστώνει ότι ο Σαράφης αμφιταλαντεύεται, σε αντίθεση με τον Ζέρβα, να προωθήσει τη διαταγή αφοπλισμού ο οποίος έχει οριστεί για τη 10^η Δεκεμβρίου.

Με την έγκριση του Λονδίνου ο Leeper, παρόντος και του Scobie, ελέγχει σε έντονο τόνο τον Παπανδρέου για τις αποφάσεις που παίρνει όταν συναντάται με τους υπουργούς του ΕΑΜ αγνοώντας την υπόλοιπη κυβέρνηση. Την

⁸⁵ R19306 F.O.371/43735 τηλεγράφημα Leeper tel. 350 25 Νοεμβρίου, 1944.

πρόταση του Παπανδρέου να παραιτηθεί, αν έχει χάσει την εμπιστοσύνη του, ο Leeper απορρίπτει ως καταστροφική τη δεδομένη στιγμή. Στη συνάντηση αυτή ο Παπανδρέου τον ενημερώνει ότι θεωρεί πιθανό να παραιτηθούν οι υπουργοί του ΕΑΜ όταν κληθούν να υπογράψουν το διάταγμα αφοπλισμού, γεγονός που θα σημαίνει την έναρξη εμφύλιου πολέμου στη χώρα. Σε διάστημα έξι ημερών από την προηγούμενη εκτίμηση του ότι το ΚΚΕ δεν πρόκειται να επιχειρήσει πραξικόπημα ο Παπανδρέου πιστεύει τώρα ότι είναι πιθανός ο εμφύλιος πόλεμος. Την ίδια μέρα ο Leeper εξασφαλίζει τη διαβεβαίωση του Λαϊκού αλλά και του κόμματος των Φιλελευθέρων που συμμετέχουν στην κυβέρνηση ότι, παρά την οξεία κριτική που ασκούν στον Παπανδρέου, θα παραμείνουν σ' αυτήν μέχρι να εγκαθιδρυθεί, όπως τονίζουν, το ελληνικό κράτος με το σχηματισμό ενός νόμιμου στρατού.⁸⁶

Η υπογραφή του διατάγματος για την αποστράτευση ορίζεται για το απόγευμα της 28^{ης} Νοεμβρίου. Έχει προηγηθεί η έγκριση του από τον Leeper και τον Scobie . Τα σημαντικότερα άρθρα του προβλέπουν την αποστράτευση των δυνάμεων του ΕΔΕΣ, του ΕΛΑΣ και των στρατιωτικών σχηματισμών που βρίσκονται στη Μέση Ανατολή –και τη συγκρότηση τμήματος Εθνικού Στρατού που θα αποτελείται από την Ορεινή Ταξιαρχία, τον Ιερό Λόχο και τμήμα του ΕΔΕΣ καθώς και μία Ταξιαρχία του ΕΛΑΣ που θα έχει δύναμη ίση με το άθροισμα των παραπάνω δυνάμεων. Προβλέπεται επίσης η αμνήστευση των αξιωματικών που παραμένουν έγκλειστοι στη Μέση Ανατολή και η ταχύτερη δυνατή επιστροφή τους στην Ελλάδα. Πρόκειται για τους αξιωματικούς που είχαν αρνηθεί για πολιτικούς λόγους να συνεχίσουν να πολεμούν.

Η υπογραφή του διατάγματος αναβάλλεται επειδή το ΚΚΕ καταθέτει στον Παπανδρέου τροποποιημένο κείμενο το οποίο προβλέπει την αποστρατεία και της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου ενώ δεν γίνεται καμία αναφορά στη συγκρότηση εθνικού στρατού. Επιπλέον προβλέπει εκτός από τους αξιωματικούς και την αμνήστευση και επιστροφή στην Ελλάδα και των στρατιωτών που είναι έγκλειστοι στη Μέση Ανατολή μετά το κίνημα του

⁸⁶ R19379 F.O.371/43735 τηλεγράφημα Leeper 356 26 Νοεμβρίου 1944.

Ομιλία του Γ.Σιάντου στα 26χρονα του ΚΚΕ Αλ.Παπαναγιώτου (επιμ) *ΚΚΕ Επίσημα Κείμενα Τόμος 5^{ος} 1940-1945*, Έκδοση του ΚΚΕ (Εσωτερικού), Αθήνα, 1974 σ.285

Απριλίου 1944.⁸⁷ Η τελική απόφαση αναβάλλεται για την επόμενη ημέρα 1^η Δεκεμβρίου, ενώ ο Leeper αναφέρει στο Λονδίνο ότι οι Σβώλος, Τσιριμώκος και Αγγελόπουλος δεν έχουν ακόμα αποφασίσει τι θα κάνουν αν παραιτηθούν οι υπουργοί του ΚΚΕ.⁸⁸

Ο Παπανδρέου συγκαλεί το βράδυ της 1^{ης} Δεκεμβρίου σε συνεδρίαση όλους τους υπουργούς που δεν ανήκουν στο ΕΑΜ οι οποίοι υπογράφουν πρότασή του να παραδώσουν η Εθνική Πολιτοφυλακή, που έχει συγκροτήσει ο ΕΛΑΣ, και τα τμήματα Χωροφυλακής τον οπλισμό και τα πυρομαχικά τους στα Τάγματα Εθνοφυλακής. Η απόφαση στέλνεται για υπογραφή και στους υπουργούς του ΕΑΜ Σβώλο, Τσιριμώκο, Αγγελόπουλο και Ασκούτση οι οποίοι απαντούν με τις παραιτήσεις τους. Ακολουθούν οι παραιτήσεις του Ζεύγου και Πορφυρογένη.⁸⁹

Το ΕΑΜ ανακοινώνει συλλαλητήριο για τις 3 Δεκεμβρίου, και γενική απεργία για την επόμενη μέρα. Ο Σιάντος ανακοινώνει επίσης την επανίδρυση της Κ.Ε. του ΕΛΑΣ που είχε αυτοδιαλυθεί με τη συγκρότηση της ΠΕΕΑ στις 11 Μαρτίου 1944.

Ο Leeper από την πλευρά του ενημερώνει το Λονδίνο ότι πιθανόν να υπάρξουν ορισμένα επεισόδια κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης αλλά η κατάσταση θα πρέπει να τεθεί γρήγορα υπό έλεγχο. Αυτή είναι και η άποψη της κυβέρνησης όπως τη μεταφέρει στον Leeper ο Θ.Τσάτσος ο οποίος προσθέτει ότι η κυβέρνηση έχει δώσει εντολή στην αστυνομία να σταματήσει τη διαδήλωση, να ανακόψει όσες πορείες έρχονται από τα προάστια και να χρησιμοποιήσει βία αν είναι απαραίτητο.

Ο Παπανδρέου σε συνάντηση του με τον Leeper εκφράζει την ανησυχία του για τον αντίκτυπο που θα έχει στις αγγλο-ελληνικές σχέσεις το ενδεχόμενο να σκοτωθούν βρετανοί στρατιώτες.

⁸⁷ Γ. Παπανδρέου, *Η Απελευθέρωσις της Ελλάδος*, σ.209-210. R19718 F.O.371/43697 τηλεγράφημα Leeper 395, 30 Νοεμβρίου 1944.

⁸⁸ R19683 F.O.3712/43736 τηλεγράφημα Leeper 394, 30 Νοεμβρίου 1944

⁸⁹ Χ.Μηχιώτης, *Δραματική Πορεία. Από την Απελευθέρωση 1944 στην Τραγωδία του Δεκέμβρη και στη Βάρκιζα*. Κασταλία, Αθήνα, 2005 σ.136-137. Π.Κανελλόπουλος, *Ημερόλογο*,... σ.699-700.

Στις 3 Δεκεμβρίου τμήματα της Αστυνομίας πυροβολούν κατά της διαδήλωσης του ΕΑΜ, την άδεια της οποίας έχει ανακαλέσει η κυβέρνηση, στην Πλατεία Συντάγματος με αποτέλεσμα πολλούς νεκρούς και τραυματίες.⁹⁰

Από την 1^η Δεκεμβρίου με εντολή του στρατηγού Wilson ο Scobie έχει την εξουσία να κηρύξει την Αθήνα και όποια άλλη περιοχή θεωρεί απαραίτητο, στρατιωτική ζώνη εφαρμόζοντας όλα τα μέτρα που απαιτούνται. Σ' αυτά περιλαμβάνεται και ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ και των δεξιών οργανώσεων ακόμα και με τη χρήση βίας. Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει ο Churchill επισημαίνοντας ότι δεν πρέπει να στερηθεί ο Scobie την υποστήριξη των οπαδών του Ζέρβα. Με την έναρξη των συγκρούσεων η έκταση της επέμβασης του Churchill αποκαλύπτει την έντονη ανησυχία του για την εξέλιξη της κατάστασης. Δίνει διαταγές κατ' ευθείαν στον Scobie παρακάμπτοντας το στρατηγό Wilson, ανώτατο συμμαχικό διοικητή Μεσογείου προς τον οποίο όχι μόνο υπογραμμίζει ότι το πρώτο απόλυτης προτεραιότητας καθήκον του είναι η νίκη στην Αθήνα αλλά επιπλέον τονίζει με έμφαση ότι μία καταστροφή στην Αθήνα θα προκαλέσει αντιδράσεις σε τόσο πολύ μεγάλη κλίμακα που δεν θα μπορέσει να αντισταθμίσει η κατάληψη της Μπολόνια στο μέτωπο της Ιταλίας.⁹¹

Αν οι διαταγές για άτεγκτη αντιμετώπιση κάθε αναταραχής από το ΕΑΜ την κρίσιμη αυτή περίοδο παραμένουν απόρρητες, η βρετανική κυβέρνηση επιδίδεται σε εκτεταμένη εκστρατεία ενημέρωσης της κοινής γνώμης. Η ελληνική υπηρεσία του BBC με τις απόλυτα ελεγχόμενες από το Foreign Office αλλεπάλληλες εκπομπές της, ο Eden σε δήλωση του στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 30 Νοεμβρίου και ο στρατηγός Scobie την επόμενη ημέρα στην προκήρυξη του προς τον ελληνικό λαό, υπογραμμίζουν τους λόγους για τους οποίους με 'τόση αφιλοκέρδεια' στηρίζουν με κάθε μέσο τη συνταγματική κυβέρνηση της χώρας και τι εκπροσωπεί αυτή. Αυτή την προσεκτικά διατυπωμένη εικόνα έρχεται να υπονομεύσει σοβαρά η εφημερίδα Times του Λονδίνου. Σε ανταπόκριση της από την Αθήνα στις 3 Δεκεμβρίου αναφέρει ότι η αστυνομία άνοιξε πυρ εναντίον των διαδηλωτών και συνέχισε να

⁹⁰ Η βρετανική πρεσβεία αναφέρει, από τους αστυνομικούς 1 νεκρός και 3 τραυματίες και από τους διαδηλωτές 10 νεκροί και εξήντα τραυματίες. R20000 F.O.371/43736 τηλεγράφημα Leeper 447, 2 Δεκεμβρίου 1944

⁹¹ PREM 3 : 212/10 Churchill προς στρατηγούς Wilson και Alexander τηλεγραφήματα 7080 και 7082 4 Δεκεμβρίου 1944, 212/11 Churchill προς Wilson 4 Δεκεμβρίου 1944

πυροβολεί για μία σχεδόν ώρα παρά της έντονες ατομικές διαμαρτυρίες Βρετανών αξιωματικών. Η εφημερίδα κατακρίνει τη στάση των βρετανικών στρατευμάτων και τονίζει ότι η παρουσία τους χρησίμευσε μόνο στο να συνδέσει τη Βρετανία με αυτό που καταδικάζεται παντού ως «φασιστική πράξη». Η ενέργεια της αστυνομίας να ανοίξει πυρ είχε αποφασιστική επίδραση στην πολιτική κατάσταση, θεωρούν οι Times, η οποία διαφορετικά θα μπορούσε να διευθετηθεί και έσπειρε τους σπόρους του εμφυλίου πολέμου. Το Foreign Office φανερά ενοχλημένο από αυτό το άρθρο αλλά και ο Leeper, που χαρακτηρίζει υστερικές τις αναφορές των ξένων ανταποκριτών από την Αθήνα, αναλαμβάνουν να τους καθοδηγήσουν κατάλληλα επειδή δεν εκτιμούν τη συνολική κατάσταση στην Ελλάδα.⁹²

Η στάση όμως του Παπανδρέου προβληματίζει την βρετανική κυβέρνηση. Οι συχνές επαφές του με στελέχη του ΕΑΜ και ΚΚΕ, για τις οποίες έχει επιτιμηθεί έντονα από τον Leeper, η αποδοχή του αφοπλισμού της 3^{ης} Ταξιαρχίας και του Ιερού Λόχου και η άδεια για τη διαδήλωση της 3^{ης} Δεκεμβρίου, παρά την υπαναχώρηση του κάτω από βρετανικές πιέσεις, δείχνουν ότι τελικά ο Παπανδρέου διστάζει μπροστά στο μέγεθος της ευθύνης για τη σύγκρουση και προσπαθεί να την αποφύγει ενώ είναι ένας από τους κυρίους υπεύθυνους γι' αυτήν. Στις 4 Δεκεμβρίου την επόμενη της έναρξης της σύγκρουσης ο Παπανδρέου δηλώνει ότι είναι πρόθυμος να παραχωρήσει τη θέση του στο Δαμασκηνό. Ο Leeper που έχει απορρίψει τη παραίτηση του στις 26 Νοεμβρίου εισηγείται τώρα στο Foreign Office να αντικατασταθεί από τον 84χρονο Σοφούλη παρά το γεγονός ότι σ' αυτή τη σοβαρή κρίση δεν είναι κατάλληλος για πρωθυπουργός.⁹³

Η επέμβαση του Churchill είναι καταλυτική. Ο Leeper παίρνει εντολή να αναγκάσει τον Παπανδρέου να κάνει το καθήκον του και να τον βεβαιώσει ότι η Βρετανία θα τον υποστηρίξει σ' αυτό με όλες τις δυνάμεις της. Αν όμως

⁹² R20000 F.O.371/43736 Leeper προς F.O. τηλεγράφημα 447 2 Δεκεμβρίου 1944, F.O. προς Leeper τηλεγράφημα 352 4 Δεκεμβρίου 1944. Για τη στάση της εφημερίδας *The Times* του Λονδίνου στα δεκεμβριανά βλ. Γ.Κουστοπανάγου, «Η στάση των *Times* απέναντι στην Ελλάδα 1944-1949 και οι αρχές του ψυχρού πολέμου» στο Γρ.Φαράκος (επιμ) *Δεκέμβρης του 1944*...σ.223-224. Επίσης Ρ.Κουτσopanagou, *The British Press and Greek Politics, 1943-1949*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, London School of Economics, 1996

⁹³ F.O.371/43736 : R19929, R19332, R19333 τηλεγραφήματα Leeper προς F.O., 453, 460, 461, 4 Δεκεμβρίου 1944

παραιτηθεί θα πρέπει να τεθεί σε κατ' οίκον περιορισμό μέχρι να συνέλθει ενώ καλό είναι να ανακοινωθεί ότι είναι κλινήρης και δεν δέχεται επισκέψεις. Οι διαφόρων αποχρώσεων Έλληνες πολιτικοί δεν μπορούν πλέον να επηρεάσουν την κατάσταση και γι' αυτό ο Leeper δεν πρέπει να ανησυχεί για τη σύνθεση της κυβέρνησης. Οι εξελίξεις, τονίζει ο Churchill, είναι ζήτημα ζωής και θανάτου.⁹⁴

Η κυβέρνηση Παπανδρέου, θεατής των συγκρούσεων στην Αθήνα θα παραιτηθεί στις 30 Δεκεμβρίου όταν ο Γεώργιος διορίσει τον Δαμασκηνό Αντιβασιλέα.

Τις επόμενες εβδομάδες η συνεχής άφιξη βρετανικών ενισχύσεων και η απόφαση του ΚΚΕ να μη χρησιμοποιήσει τον τακτικό ΕΛΑΣ στις συγκρούσεις της Αθήνας, αλλά να του αναθέσει τη διάλυση του ΕΔΕΣ στην Ήπειρο, αντιστρέφει την αρχικά ευνοϊκή θέση του εφεδρικού ΕΛΑΣ που αναπτύσσεται στην πόλη. Παράλληλα η αγγλική κυβέρνηση προωθεί και την πολιτική λύση του προβλήματος στο πλαίσιο της οποίας ο Leeper και ο Macmillan επαναφέρουν στις 10 Δεκεμβρίου το θέμα της ανάθεσης της αντιβασιλείας στον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, πρόταση την οποία είχε απορρίψει παλαιότερα ο Γεώργιος. Με την πρόταση αυτή συμφωνεί ο Eden επειδή πιστεύει ότι θα την αποδεχθεί η αμερικανική κοινή γνώμη η οποία γενικά δεν αποδέχεται την βρετανική εκδοχή για τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Την πρόταση αποδέχεται τελικά και ο Churchill όχι όμως και ο Γεώργιος ο οποίος αρνείται πεισματικά να διορίσει Αντιβασιλιά το Δαμασκηνό αλλά δεσμεύεται να μην επιστρέψει στην Ελλάδα, όπως είχε δηλώσει τον Ιούλιο 1943, πριν εκφράσει ο λαός τη θέληση του.

Η άφιξη του Churchill και του Eden στην Αθήνα στις 25 Δεκεμβρίου υπογραμμίζει τη σημασία της πολιτικής λύσης που επιδιώκει η βρετανική κυβέρνηση η οποία κρατά ενήμερη και ζητά τη συνεργασία της αμερικανικής. Η βρετανική κυβέρνηση γνωρίζει ότι ακόμα και αν επικρατήσει στρατιωτικά στην Αθήνα το πρόβλημα της αντιμετώπισης του ΚΚΕ παραμένει. Αυτό προκύπτει σαφώς από τη δήλωση του αρχιστράτηγου Alexander ότι πίσω από τις μονάδες του ΕΛΑΣ υπάρχει ένας αναπάντεχα σκληρός πυρήνας

⁹⁴ Premier 3 212/11 Churchill προς Leeper τηλεγράφημα 357 5 Δεκεμβρίου 1944.

κομμουνιστικής αντίστασης που είναι δύσκολο να εξαλειφθεί ακόμα και μετά την απομάκρυνση τους από την Αθήνα σε συνδυασμό με την επισήμανση του Churchill ότι δεν προτίθεται η Βρετανία να εμπλακεί στην ελληνική εμφύλια σύρραξη επ' αόριστον.

Οι Macmillan, Leeper και Alexander προτείνουν σύγκληση διάσκεψης με τη συμμετοχή των πολιτικών αρχηγών και του ΕΛΑΣ. Οι Churchill και Eden εγκρίνουν και τη συμμετοχή του ΕΛΑΣ για να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις διάσπασης στις γραμμές του. Ο Churchill εντυπωσιάζεται από την προσωπικότητα αλλά κυρίως από τον έντονο αντικομμουνισμό του Δαμασκηνού ο οποίος δέχεται να προεδρεύσει στη Διάσκεψη που συγκαλείται στις 26 Δεκεμβρίου.

Την έναρξη της Διάσκεψης παρακολουθούν για να προσδοθεί κύρος οι πρεσβευτές των ΗΠΑ και της Γαλλίας και ο συνταγματάρχης Ρορον για την Σοβιετική Ένωση ως παρατηρητές καθώς και οι Churchill, Eden, αρχιστράτηγος Alexander, Macmillan, Leeper και Scobie. Η καθαρά ελληνική αυτή υπόθεση όπως τη χαρακτηρίζουν οι βρετανικές αρχές που την έχουν αποφασίσει και οργανώσει, δεν έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα εκτός από την ομόφωνη απόφαση υπέρ της Αντιβασιλείας την οποία έχει ήδη συζητήσει ο Eden με το Δαμασκηνό και την προετοιμασία του εδάφους για την αντικατάσταση του Παπανδρέου από τον Πλαστήρα. Ο Eden έχει επίσης προτείνει να συνεχίσει να υφίσταται η Διάσκεψη μόνο κατ' όνομα και να διακόψει τις εργασίες της χωρίς να ανακοινωθεί η λήξη της. Αυτό ακριβώς κάνει ο Δαμασκηνός στο τέλος της δεύτερης συνεδρίας δηλώνοντας ότι θα την συγκαλέσει όταν το κρίνει απαραίτητο. Είναι προφανές ότι η βρετανική κυβέρνηση επιθυμεί να υφίσταται η δυνατότητα σύγκλισης της Διάσκεψης ως εναλλακτικό μέσο ανακήρυξης της αντιβασιλείας σε περίπτωση που ο Γεώργιος αρνηθεί να ονομάσει το Δαμασκηνό αντιβασιλιά, ο οποίος σε βολιδοσκοπήση των Βρετανών έχει ήδη αποδεχθεί να αναλάβει. Ο Churchill επιστρέφοντας στο Λονδίνο ανακοινώνει στο Πολεμικό Υπουργικό συμβούλιο ότι ο στρατηγός Πλαστήρας είναι ο πλέον κατάλληλος για τη θέση του πρωθυπουργού στη νέα κυβέρνηση που θα σχηματιστεί όταν ο Δαμασκηνός αναλάβει ως αντιβασιλιάς. Μέσα σ' αυτό το κλίμα πιέσεων ο Γεώργιος δεν μπορεί παρά να συμφωνήσει. Ο Πλαστήρας αναλαμβάνει πρωθυπουργός στις 3 Ιανουαρίου 1945.

Η ανακωχή που υπογράφεται το βράδυ της 11^{ης} Ιανουαρίου τερματίζει τις συγκρούσεις στην Αθήνα.

Η Διάσκεψη της Βάρκιζας συγκαλείται για τις 3 Φεβρουαρίου με πρόεδρο το Δαμασκηνό. Η προετοιμασία της όμως σε επίπεδο επαφών συμμετοχής προσώπων και καθορισμού των προς συζήτηση θεμάτων πραγματοποιείται από την αγγλική πρεσβεία. Όπως ενημερώνει ο Leeper τους προϊσταμένους του στο Λονδίνο έχει την δυνατότητα μαζί με τον Macmillan, με τον οποίο θα παρακολουθήσουν τη Διάσκεψη ως παρατηρητές, να επιβάλλει τις βρετανικές απόψεις στην ελληνική κυβέρνηση ώστε να επιτευχθεί συμφωνία με το ΕΑΜ. Αποτέλεσμα αυτής της δυνατότητας είναι ότι αποφασίζεται να μη λάβει μέρος στην Διάσκεψη ο Πλαστήρας εξ αιτίας της άρνησής του να δοθεί αμνηστία στην ηγεσία του ΕΑΜ όπως προτείνουν οι άγγλοι. Εκπρόσωποι της κυβέρνησης επιλέγονται ο Υπουργός Εξωτερικών Ι. Σοφιανόπουλος, ο υπουργός των Εσωτερικών Π. Ράλλης και ο υπουργός Γεωργίας Ι. Μακρόπουλος. Εκπρόσωποι του ΕΑΜ είναι ο Γ.Σιάντος, Γραμματέας της Κ.Ε.του ΚΚΕ, Δ. Παρτσαλίδης, Γραμματέας της Κ.Ε. του ΕΑΜ και Η. Τσιριμώκος Γενικός Γραμματέας της ΕΛΔ.⁹⁵

Η κατηγορηματική απόρριψη από την κυβέρνηση της πρότασης της αντιπροσωπείας του ΕΑΜ για γενική αμνηστία δημιουργεί πρόσκαιρη κρίση η οποία όμως αποσοβείται όταν η αριστερά αποδέχεται τον περιορισμένο χαρακτήρα της αμνηστίας.⁹⁶ Η Συμφωνία που υπογράφεται στις 12 Φεβρουαρίου 1945 στις 4.30 το πρωί τερματίζει την εμφύλια σύγκρουση του Δεκεμβρίου. Ο τρόπος όμως που εφαρμόζονται τα 9 άρθρα της ή που δεν εφαρμόζονται, όπως στην πραγματικότητα συμβαίνει, συμβάλλει στην όξυνση της αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο αντίπαλων παρατάξεων. Χαρακτηριστική περίπτωση παραβίασης της συμφωνίας είναι το 3^ο άρθρο που αμνηστεύει τα πολιτικά αδικήματα που τελέστηκαν από την 3^η Δεκεμβρίου 1944. Η εξαίρεση όμως από την αμνηστία των συναφών κοινών αδικημάτων κατά της ζωής και της περιουσίας τα οποία δεν ήταν απαραίτητων αναγκαία για την επιτυχία του πολιτικού αδικήματος, δίνει τη δυνατότητα στις δικαστικές αρχές και στην

⁹⁵ Μ.Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου...* σ.57-59

⁹⁶ H.Richter, *British Intervention in Greece, from Varkiza to Civil War, February 1945 to August 1946*, Merlin Press, London 1986, σ.66-67

κρατική εξουσία στο κλίμα του εμφυλίου πολέμου που σταδιακά επικρατεί, να το ερμηνεύσουν με καθαρά πολιτικά κριτήρια. Η Συμφωνία προβλέπει επίσης την αποκατάσταση των ατομικών ελευθεριών, την άρση του στρατιωτικού νόμου, την απελευθέρωση των ομήρων, τη συγκρότηση εθνικού στρατού και την αποστράτευση του ΕΛΑΣ, την εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων και των σωμάτων ασφαλείας καθώς και τη διενέργεια δημοψηφίσματος και εκλογών.

Στη συγκεκριμένη συγκυρία η Συμφωνία της Βάρκιζας είναι το μόνο επίσημο κείμενο που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά ενός προσωρινού συντάγματος, το μόνο κείμενο γενικής αποδοχής μετά τη σύγκρουση του Δεκεμβρίου.⁹⁷ Η κυβέρνηση όμως του Πλαστήρα και οι επόμενες που τη διαδέχθηκαν δεν παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα για να εφαρμοστούν οι διατάξεις της Συμφωνίας και επιπλέον επιτρέπουν να αναπτυχθεί εντονότατη τρομοκρατία κατά των οπαδών του ΕΑΜ και όχι μόνο, σ' όλη την έκταση της χώρας.

⁹⁷ Ν. Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974, όψεις της ελληνικής εμπειρίας*. Θεμέλιο, Αθήνα, 1983 σ.156-157.

ΦΕΚ Αριθμός 63, 23 Μαρτίου 1945 Συντακτική Πράξη 23 «Περί κυρώσεων της Συμφωνίας Βάρκιζας». Τέθηκε αναδρομικά σε ισχύ από τις 12 Φεβρουαρίου 1945 όταν υπογράφηκε η συμφωνία αυτή.